

MİSAK'TAN YENİ BELGE'YE HAMAS VE DEĞİŞİM

Ahmet Faruk Asa

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Asa, Ahmet Faruk. "Misak'tan Yeni Belge'ye Hamas ve Değişim", Araştırma 115. İNSAMER. Nisan 2020.

Araştırma 115

Filistin İslami Direniş Hareketi (*Haraka el-Mukavama el-İslamiyye= Hamas*), 1987 yılında, Ahmed Yasin ve arkadaşları tarafından Müslüman Kardeşler (*İhvan-ı Müslümin*) örgütünün bir uzantısı olarak Gazze'de kurulmuş ve o tarihten itibaren gücünü artırmıştır. Birinci İntifada'yı ortaya çıkaran gelişmelere doğrudan bir etkisi olmasa da Hamas, yeni kurulmuş bir örgüt olmasına rağmen İntifada sürecinde sergilediği mücadele ve direniş ruhuyla halk tarafından büyük kabul görmüş ve direnişte söz sahibi olmayı başarmıştır.

Aslında Hamas'ın ilk başlangıcı, Müslüman Kardeşler örgütünün öğretilerini ve değerlerini bu topraklara taşıyabilmek amacıyla kurulmuş yerel sivil toplum kuruluşlarının uzun yıllardır yürüttüğü eğitim ve kültür faaliyetlerine dayanmaktadır. Özellikle Gazze'de kurulan İslam Merkezi ve İslam Üniversitesi, kendi kadrolarını yetiştirme konusunda gruba büyük bir avantaj sağlamıştır. Buralardan yetişen

kadrolar, konjonktürel şartlar gereği eğitim ve direniş süreçlerini ayrı ayrı yürütmeyi başarmıştır. İntifada'nın ortaya çıkmasıyla beraber de bu kadrolar ön plana çıkmıştır. Şeyh Ahmed Yasin ve arkadaşlarının Filistin mücadelesinde oynadıkları rol, halk nazarında grubun Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) alternatif bir topluluk olduğu düşüncesine yol açmıştır. Filistin'in kurtuluşuyla ilgili olarak Arap milliyetçiliği ve sosyalist ideolojinin gücünü kaybetmeye başladığı 1970'lerden itibaren Filistinliler arasında giderek güçlenen İslamcılık düşüncesi de Hamas'ın popüler bir karakter kazanmasında etkili olmuştur.

Hamas'ın tarihî süreç içerisindeki ideolojik çizgisini ve bu çizgide değişim olup olmadığını anlamının en geçerli yolu, başlangıçta koyduğu ilkeleri hatırlamak ve bunların pratik sonuçlarını tartışmaktan geçmektedir. Bu bağlamda Hamas iki önemli belge yayımlamıştır. Bunlardan ilki, 18 Ağustos 1988 tarihinde açıkladığı *Misak*

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

isimli belgedir.¹ Bu belgenin önemi, örgütün kendini kamuoyuna resmen duyurduğu ilk belge olmasından ve ilkelerini ilk defa ilan etmesinden kaynaklanmaktadır.² Bu tarihten yaklaşık 30 yıl sonra, 1 Mayıs 2017 tarihinde açıkladığı *Yeni Belge* ise Hamas açısından olduğu kadar, tüm Filistin davası açısından da önemli başka bir dönüm noktasını oluşturmuştur. İlkelerin yinelenmesi ama bazı değişikliklerin bulunduğu bu belge, Hamas'ın iki belge arasındaki serüvenini anlamak için önemli ipuçları sunacaktır.

Hamas Anayasası: *Misak*

Hamas'ın kuruluş felsefesini ve hareket mantığını ortaya koyan Misak, beş bölüm ve 36 maddeden oluşmaktadır. Belge, hareketin kendini dayandırdığı meşruiyetin temellerini oluşturmak isterken Kur'an'dan alıntılanan onlarca ayet veya atıfa yer vermiş ve hitap ettiği çevrenin beklentilerine seslenmiştir.

Düşman kimliğinin tanımlandığı “Giriş” bölümünde, savaşılmaması gereken düşman olarak bütün Yahudileri gösteren Hamas, bu mücadelede tüm ihlas ve samimiyet sahibi Müslümanları kendisine destek olmaya çağırmıştır: “Yahudilerle savaşımız büyük ve tehlikeli bir hadisedir ve ihlaslı bütün güçlerin desteğine ihtiyacı vardır. Bu, kendisini mutlaka başka adımların takip etmesi gereken bir adımdır...”³ Hamas'ın anti-semitizm ile suçlanmasına neden olan bu gibi ifadeler, uzunca bir süre savunulmuş olsa da sonraki yıllarda bu hedef biraz daha somutlaştırılarak “Siyonist İsraililer” şekline ortaya konmuştur.

Misak'ın birinci bölümünü “hareketin tanımı” oluşturduğu için hareketin yapısı, örgütlenmesi, onu diğer Filistin gruplarından ayıran fikirleri ve evrenselliği gibi hususlar öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, hareketin temelde dayanak noktası olarak İslam'ı gördüğü vurgulanırken, pratikte de kendisine İslami düşünceyi hareket metodu olarak benimsediği açıklanmıştır. “Fikri Temeller” başlığını taşıyan bölümün üzerinde durduğu bir diğer mesele, Müslüman Kardeşler ile olan bağlantıdır: “İslami Direniş

Hareketi, İhvan-ı Müslimin Cemaati'nin Filistin kanadını teşkil eder. İhvan-ı Müslimin hareketi cihanşümul bir harekettir. Yaşadığımız sırada ortaya çıkmış İslami hareketlerin en büyüğü durumundadır. Derin fikri yapısı ve hayatın çeşitli yönleriyle ilgili İslami kavramlara getirdiği ince, etraflı izahlarıyla farklılık arz eder. Fikir, inanç, siyaset, ekonomi, eğitim, toplum, hukuk, tebliğ, öğretim, kültür-sanat, gizli ve açık alem konularında ve hayatın diğer yönleriyle ilgili konularda etraflı açıklamalarda bulunur.”⁴

“İslami Direniş Hareketinin Prensipleri” başlığını taşıyan kısımda, İhvan bağlantısı çok daha vurgulu bir şekilde yinelenmektedir: “İslami Direniş Hareketi'nin gayesi Allah'tır. Önderi Resulullah'tır, anayasası Kur'an'dır, yolu cihaddır. Allah yolunda ölüm en ulvi arzudur.” Bu prensiplerin, aynı zamanda Müslüman Kardeşler örgütü kurucusu Hasan el-Benna'nın örgütü üzerine inşa ettiği dört esas olduğu da unutulmamalıdır.

Hamas'ın kendi meşruiyetini inşa ettiği temel unsurlar olarak Kur'an'ı öne çıkarması, o güne kadar milliyetçi ve sosyalist hareketlerden umduğunu bulamamış görünen halkın desteğini alma ve İslami duyarlılığı giderek artan genç nesli harekete katma amacıyla yakından ilgilidir. Bu yaklaşım, Misak'ın “Dayandığı Temel ve Gerekçeler” bölümünde daha net biçimde vurgulanmakta ve o gün itibarıyla gelinen durumun ve yaşanan çöküşün sebebinin İslam'dan uzaklaşma olduğu kaydedilmektedir.

Misak'ın “Strateji ve Metotlar” başlığını taşıyan üçüncü bölümde Hamas'ın amacını gerçekleştirmek için kullanacağı siyasi, kültürel ve sosyal araçlara değinilmiştir. Mekke ve Medine'nin ardından Müslümanlar için üçüncü kutsal mabedi bünyesinde barındıran bu toprakların kıyamete kadar mücadelenin bir parçası olarak kalacağını vurgulayan Hamas, stratejisini iki ana unsur üzerinde şekillendirmiştir: Filistin'i yabancı unsurlardan kurtarmak, İslam devletini kurmak.⁵

Misak'ın buraya kadar olan kısımlarını genellikle ana esaslar, temel düsturlar ve

hareket metodu oluştururken, dördüncü bölümden itibaren daha pratik ve uygulamaya yönelik konular ele alınmaktadır. Bu bağlamda çocukların eğitiminden kadınların toplumsal hayat ve mücadele içindeki yerine kadar geniş bir kültürel çerçeve çizilmektedir.

Misak'ta, rakibi FKÖ'ye ve yönetimine dair eleştiriler yer alsa da Filistin için ciddi mücadele veren köklü bir örgütü doğrudan karşısına almak stratejik olarak büyük bir hata olacağından, yumuşak ithamlarla yetinilmiştir. Ancak Hamas'ın ilerleyen yıllarda artan gücü ve halk tabanına paralel olarak FKÖ karşısındaki tavrı biraz daha sertleşmiştir.

Yaser Arafat'ın Filistin toplumu üzerinde oluşturduğu karizmatik imajı, özellikle ABD'nin desteği ile birleştiren FKÖ, 2000'lere kadar Filistin topraklarındaki en güçlü örgüttü; dolayısıyla Hamas'ın ilk aşamada FKÖ'yü karşısına alması stratejik olarak büyük bir hata olacaktır. Hamas, Filistin mücadelesini sürdürürken kendisine en yakın gördüğü örgütlerden birinin FKÖ olduğunu belirtmiştir: "FKÖ, İslami Direniş Hareketi'ne en yakın örgütlerdendir. Baba, kardeş, akraba, arkadaş bu örgüttedir. Mümin babasından, kardeşinden, akrabasından uzak kalır mı? Vatanımız aynı, başımıza gelen musibet aynı, düşmanımız ortak." Hamas FKÖ'nün benimsediği laiklik ideolojisine karşı olsa da onun Filistin mücadelesindeki rolünün önemine her zaman değinmiş ve hakkını vermiştir. Eğer FKÖ kendi tarafına yaklaşırsa her türlü desteğin verileceği de belirtilmiştir.⁶ Bu ilkesel duruşa rağmen daha sonraki yıllarda yer yer bu iki örgüt arasındaki ilişkilerin iniş çıkışlı bir seyir izlemesine engel olunamamıştır.

Hamas için ideolojik rakibi olan FKÖ'ye karşıt bir tavır takınmak, diğer İslamcı grupları karşısına almaktan daha kolaydı. "Diğer İslami Hareketler" başlığını taşıyan dördüncü bölümde Hamas, mücadelesini devam ettirirken diğer İslami hareketlerin müttefiki olduğunu belirtmiştir. "Allah'ın ipine sımsıkı sarılın!"⁷ ayetini kendine bu konuda dayanak noktası olarak gören Hamas, "hataları olsa da niyetleri sağlam ve samimi olan örgütlerle ittifak

yapılması gerektiğini" savunmuştur. Bahsedilen çerçevedeki örgütler arasında fikir ayrılığı varsa da bu ayrılığın her örgüte ayrı bir ecir kaynağı olduğunu söylemiştir. Sınırları oldukça geniş ve esnetilebilir bir tanımlama yapan Misak, ardından ilelebet mücadele alanı olarak belirlediği Filistin topraklarındaki örgütlerden bahsetmiştir.

Arap devletleri, müttefiklik konusunda Hamas'ın kendine yakın gördüğü diğer unsurlardan biridir. Ortak düşman olarak Siyonizm tehlikesine karşı hep beraber mücadele edilmesi düşüncesini savunan Misak, farklı unsurların da Siyonizm ile mücadelede etkin kılınması gerektiğini söylemiştir. Edebiyatçılar, aydınlar, iletişim elemanları, hatipler, eğitim öğretim alanında çalışanlar, Arap ve İslam alemindeki diğer muhtelif meslek erbabı "rollerini üstlenmeye ve görevlerini yerine getirmeye" çağırılmıştır. Cihad sadece silah taşımaktan ve düşmana karşı durmaktan ibaret görülmemiştir. Güzel bir söz, iyi bir makale, destek, yardım; bütün bunlar eğer Allah'ın ismi en yüce olsun diye halis bir niyete dayanırsa cihad sayılır, denmiştir.⁸

Misak'ın beşinci ve son bölümünü "Tarihin Şahitliği" başlığı oluşturmaktadır. Dinî referans ve atıfların oldukça yüksek olduğu bu bölümde, Filistin meselesinin en temelde siyasi değil dinî sebeplere dayandığı vurgulanmıştır. Filistin yerkürenin göbeği, kıtaların birleşme yeri ve dünya hâkimiyetine tamah edenlerin tarih boyunca en çok göz diktiği toprak parçasıdır. Selahaddin Eyyûbi'nin Kudüs'ü fethetmesi, Hamas için yüksek bir motivasyon kaynağıdır. Aynı şekilde verdikleri mücadeleyi, hak ile batılın tezahürü olarak görmüşlerdir. Nasıl ki Selahaddin Eyyûbi Haçlıları yenilgiye uğrattı ise Hamas da verdiği mücadelede galip gelecektir.

Değişim Baskıları

Hamas, Misak'ı uzun dönem kendisine yol gösterici olarak görmüş ve orada yazan maddelere göre hareket etme gayesinde olmuştur. 1990'lı yıllar boyunca herhangi bir tartışma olmasa da 2000'li yılların değişen Ortadoğu konjonktürü nedeniyle tartışmalar başlamıştır. Bu süre içerisinde konjonktürel şartların değiştiğini ve

örgütün kendisini yenileme ihtiyacı doğduğunu düşününler artmaya başlamıştır. Bu konuda en ciddi sınamalardan biri 2006 seçimleri olmuştur. O tarihe kadar işgal yönetimleri altında yapılan seçimlere karşı çıkan Hamas'ın tutum değiştirip siyasete girişmesi önemli bir tartışma yaratmıştır.

Bunun ötesinde Hamas'ın seçimden mutlak bir zaferle çıkması, tüm dünya kamuoyu tarafından anti-semit(!), insan hakları düşmanı(!) ve şeriatçı bir örgütün(!) iktidar olmasına izin verilip verilemeyeceği yönündeki tartışmaları da tetiklemiştir. Daha önceki yıllarda hep muhalefet konumunda olduğu için birçok ithamı göğüslemesi daha kolay görünen Hamas'ın iktidar adayı bir parti olarak daha farklı davranmasının olağan olduğu tartışılmıştır. Yalnızca Filistin özelinde yaşanan gelişmeler değil, dünya siyaset paradigmalarının değişmesi, örgütün kendine yeni bir yol haritası belirleme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bir süre bünye içinde kalan bu tartışmalar, Filistin'deki kargaşa nedeniyle fazla açığa çıkmamış olsa da Arap Baharı sonrasında yaşanan değişimler artık geri dönülemez bir yörüngenin varlığına işaret etmiştir. Tunus ve Mısır'daki ayaklanmaların, güçlü olduğu düşünülen liderleri çok kısa sürede devirebilmesi, Ortadoğu'da rejimlerinden memnun olmayan kitlelerin "korku engelini" aşmasına yardımcı olmuştur. Batı Şeria ve Gazze Şeridi de bölgeyi etkisi altına alan bu ayaklanmaları yaşamış ve Filistinliler, başından itibaren, Mısır'daki ayaklanan kitlelerle dayanışma göstermiştir.

Bu gösterilerin düşük yoğunluklu olarak Batı Şeria'da el-Fetih'e ve Gazze Şeridi'nde Hamas yönetimine karşı da düzenlenmesi, fazla bir sonuç getirmemiştir. Nihayetinde 2006 seçimlerine katılmamış olsaydı Arap Baharı'nı Filistin'e getirmesi beklenecek bir hareket, 15 Mart 2011'de Gazze'de el-Fetih ile Hamas arasındaki çatışmanın sona erdirilmesini isteyen binlerce barışçıl göstericiyi dağıtmak gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır.⁹

Filistin'deki bu ayaklanma girişimlerinin Ortadoğu'nun diğer bölgelerindeki kadar sarsıcı yaşanmamasının birkaç nedeni vardır:

Bunlardan biri, siyasete uzak yetişen yeni Filistin gençliğidir. FKÖ ve Hamas arasında uzun yıllardır yaşanan gerilim, yeni nesil içinde, çatışmadan ve ideolojik rekabetten uzak yeni bir kitle ortaya çıkarmıştır. Bu siyasete mesafeli nesil, çoğunlukla gösterilerden de uzak durmuştur. Bu nesil, Filistinlilerin enerjisini siyasi aktivizmden daha az tartışmalı olan sosyal ve kültürel girişimlere kaydırması gerektiğini düşünen yeni bir anlayışı temsil etmektedir. Bir diğer önemli unsur ise, Filistinli gençlerin siyasi rutinlerinin dışına çıkacak kadar kötü bir durumda olduklarını düşünmemeleridir.

Bunlar dışındaki bir diğer sebep ise daha uzun vadeli ve yapısal sorunlar arasında, siyasi faaliyette bulunmaya ilişkin yaygın bir çekingenlik kültürünün oluşmuş olmasıdır. Bu durum insanların tepkisinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Zira hemen kapının dışında öncelikli düşman Siyonist işgal rejimi beklerken, içeride birbirinin altını oyma olarak anlaşılacak siyasal maceralardan kaçınma hissi, Filistinliler arasında hâlen önemli bir duygudur.

Filistin halkını kuşaklara böldüğümüzde, yeni kuşakla eski kuşak arasında ciddi farklılıkların olduğu söylenebilir. Bu kuşaklarla örgütler arasında doğrusal bir ilişki dahi kurulabilir; yani eski kuşağın önemli oranda sol ve liberal tabana yoğunlaşıp FKÖ'ye yakın durması ile yeni genç kesimin daha muhafazakâr çizgide kalması ve siyasi tercihlerini buna göre yapması, Filistin'deki yeni sosyolojinin işaretlerinden biridir. Yeni kuşak uzun bir süredir savaş ya da İntifada gerçeğiyle yüz yüze kalmadığı için kendisini yöneten ekiplerden beklentileri de bu yöndedir.

İntifada sırasında ortaya çıkarılan bir tüzük olduğu için *Misak* 2000'li yılların başlarına kadar Hamas tabanındaki gençler için önemli bir motivasyon kaynağı olmayı sürdürmüştür; ancak ilerleyen yıllarda Hamas'ın ve Filistin halkının taleplerini yeterli düzeyde karşılayamadığı yönünde tartışmalar artmaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda *Yeni Belge* olarak adlandırılan ve Hamas'ın kendisine ait ikinci resmî tanımlama şeklinde ortaya koyduğu vesikanın doğmasına sebep olmuştur.

Yukarıda sayılan gelişmelerle beraber küresel birtakım gelişmeler de Hamas'ı yeni bir belge hazırlamaya veya en azından eskisi üzerinde yeni dönemin koşullarına uygun düzenlemeler yapmaya zorlamıştır. Zira bu yeni küresel dönemde Filistin davasının kazandığı hukuki mevziler, Hamas'ın eylemleri sebebiyle kaybedilecek olursa bunun bedelini tüm Filistin halkı ödeyecektir. Üstelik gerek Avrupa Birliği nezdinde gerekse Birleşmiş Milletler (BM) kurumlarında elde edilen olumlu kazanımlar, Hamas'a bazı konularda kendini gözden geçirme gereğini dayatmıştır.

Hamas'ın Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal, Suriye iç savaşına kadar, Suriye'de bulunmaktaydı. Hamas, Suriye'deki bürosu üzerinden Türkiye ile rahatlıkla iletişim kurmakta; İran'dan da ciddi bir destek görmekteydi. Suriye iç savaşı ile birlikte Şam'daki bürosunu kapatan Hamas, bu savaşla ilgili tutumundan dolayı İran'ın desteğinden mahrum kalmıştır. Türkiye'nin de son dönemde yaşadığı problemler, yakın geçmişte olduğu gibi Hamas'a sahip çıkmasını zorlaştırmıştır. Hüsnü Mübarek döneminin Mısır'ı, zaman zaman problemler çıkarsa da Gazze ile Mısır arasındaki tüneller aracılığıyla ticaret yapılmasına izin vermiştir ancak General Sisi yönetimindeki Mısır cuntası, tünelleri kapatarak ve Refah Sınır Kapısı'ndan geçişleri zorlaştırarak, Gazze ile Mısır arasındaki ilişkiyi oldukça azaltmış ve Hamas'ın yaşam alanlarını bir hayli daraltmıştır.¹⁰

Özetle Arap Baharı süreci, Filistin içindeki dengeleri fazla oynatmasa da yurt dışında sürgünde bulunan Hamas açısından tam bir yıkım getirmiştir. İçerideki liderlikle dışarıdaki arasında görüş ayrılıkları da artmaya başlayınca, örgüt açısından yeni dönem koşullarına adapte olmak üzere adım atmak kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Yeni Belge

1 Mayıs 2017 tarihinde Katar'ın başkenti Doha'da yapılan bir basın açıklamasıyla Hamas'ın "Yeni Vizyon ve Siyaset Belgesi" ilan edilmiştir. Hamas'ın (o dönemki) siyasi lideri Halid Meşal'in yanı sıra, Musa Ebu Marzuk

gibi Hamas'ın önde gelen liderlerinin katıldığı basın toplantısında, "İlkeler ve Genel Politikalar Belgesi" ilan edilmiştir. 42 maddeden müteşekkil bu belgenin oluşması için Hamas son iki yılı yoğun olmak üzere, dört yıllık bir zihinsel çalışma yürütmüştür. Canlı yayında duyurulan *Yeni Belge* hakkında konuşan Meşal, belgenin Hamas'ın düşüncesini ve siyasetini anlamak isteyenler için başvuru kitapçığı olacağına dikkat çekerek Hamas hareketinin yeniliklere açık olduğunu söylemiştir.¹¹

Belgede dikkat çeken ilk unsur, söylem dilinin oldukça değişmiş olmasıdır. 1988 Misak'ında hemen her madde Kur'an'dan ayetlere dayandırılırken, *Yeni Belge* daha profan bir siyasi metin görünümündedir. Hamas, Yeni Belge'nin Misak'ın yerine geçen bir hüviyet taşımadığını, bilakis onu tamamlayıcı bir unsur olduğunu dile getirmiştir; nitekim maddeleri detaylı incelendiğinde, Hamas'ın ana konularından taviz verilmediği rahatlıkla görülmektedir. Misak'ta Filistin meselesinin her unsurunu dinî bir bakış açısı altında ele alan yaklaşımdan vazgeçilmiş; daha diplomatik, ılımlı, pratik ve pragmatist bir dil tercih edilmiştir.

Belgeyi değerlendiren birçok uzmana göre; "Siyaset belgesi yalnızca Hamas'ın duruşunu yeniden tanımlamakla kalmıyor, Hamas'ın el-Fetih örgütüyle ilişkilerine de yeni bir ivme kazandırmayı amaçlıyor. Yine Hamas'ın Mısır, Körfez ülkeleri ve Batı ile olan ilişkilerinde de yeni olanaklara kapı aralama hedefi gözetiliyor. Ayrıca Türkiye ve Katar gibi ülkelerin uzun yıllardır Hamas'a tavsiye ettiği ılımlı duruşu yazılı bir hâle de getirmiş oluyor." Misak'ta genel bağlamında ele alınan konular, *Yeni Belge* ile daha spesifik bir gözleme tabi tutulmuştur. "Filistin'de Siyasi Düzen", "Siyonist Proje", "Mültecilerin Geri Dönüş Hakları" ve "Kudüs" bu belgede yer alan başlıklardan bazılarıdır.¹³

"Filistin Yurdu ve Halkı" bölümünde iki kavramın da tanımı yapılmış ve sınırları daha keskin çizgilerle belirtilmiştir: "Filistin yurdu, bilinen tarihî sınırlarıyla doğuda Ürdün Nehri'nden batıda Akdeniz'e; kuzeyde Ras el-Nakura'dan güneyde Umm er-Raşraş'a kadar bölünmez bir bütündür. Filistin halkının yurdundan çıkarılıp

mülteci hâline getirilmesi ve Siyonist rejimin kurulması, Filistin halkının topraklarına olan malikiyetini ortadan kaldıramaz ve gasıp Siyonist rejim için bir meşruiyet hakkı olamaz.”¹⁴

Sonraki iki bölümdeyse Filistin ve Kudüs’ün dinî önemine vurgu yapılmış ve İsrail’in buralardaki yerleşimci politikası eleştirilmiştir. Daha sonraki bölümde de mültecilerin hakları ele alınmıştır. Hamas, 1947 ve 1967’de vatanlarından zorla çıkarılan Filistinlilerin yurtlarına geri dönmelerinin insani bir hak olduğunu belirtmiştir.

Hamas, mülteci meselesine çok büyük önem atfetmektedir. Nitekim büyük bir mücadele içinde olduğu Fetih grubuna yönelik en büyük eleştirilerinden biri mülteci meselesidir. Filistinlilerin “Ümmü’l-Nakba (Felaketin Annesi)” olarak nitelendirdiği Oslo Anlaşması’nda Kudüs, İsrail’in yerleşim politikası ve mülteci meselesine değinmeden bir müzakere süreci yürütmüştür. Hayati öneme sahip bu meselelere değinilmemesi, Hamas ve Filistinlilerin nazarında hep eleştiri noktası olarak kalmıştır.¹⁵

Hamas, Yeni Belge’de eleştirdiği ve karşı çıktığı meselelerin büyük bir kısmını müstakil olarak ele almıştır. Yeni Belge’de ele alınan bir diğer konu “Siyonist Proje” olmuştur. Hamas, Siyonist projeyi başkalarının haklarını elinden alan, düşmanca ve ırkçı bir proje olarak nitelerken, bu projenin sadece Filistin bölgesinde faaliyet göstermediğine; Arap ve Müslüman diğer halklar için de bir tehdit olduğuna dikkat çekmiştir: “Hamas, Siyonizm projesiyle mücadelenin dinlerinden dolayı Yahudilerle bir savaş olmadığını vurgulamaktadır. Hamas, asla Yahudilerle Yahudi oldukları için savaşmamıştır. İşgalci ve gasıp Siyonistlere karşı savaşmıştır.”¹⁶

“İşgal Karşısında Tutum ve Siyasi Çözüm” başlıkla bölüm, Balfour Deklarasyonu’nun başlattığı işgal sürecini reddederken, “Siyonist rejimi” tanımadığını bir kez daha yinelemektedir. Bu bölümde en dikkat çeken kısım şüphesiz 20. maddedir: “Hiçbir şartta Filistin topraklarının tek bir zerresinden, hatta ‘Siyonist rejimin işgalciliği devam etse dahi’

her türlü baskı altında bile vazgeçilmeyecektir. Hamas, nehirden denize kadar tüm Filistin topraklarının kurtarılması dışındaki hiçbir alternatifi kabul etmeyecektir. Hamas, Siyonist rejimi tanımaksızın ve Filistin’in haklarından hiçbirini göz ardı etmeksizin, 4 Haziran 1967 topraklarında başkenti Kudüs olan bağımsız ve egemen bir Filistin devletinin mültecilerin yurduna geri dönmesi ile birlikte kurulmasını ortak bir ulusal uzlaşma çerçevesi olarak görmektedir.”¹⁷

En fazla tartışmaya yol açan bu madde ile beraber Hamas 1967 sınırlarını kabul edeceğini açıklamıştır. Belki de Hamas’taki dönüşüm beklentisinin en bariz noktasını bu köklü değişiklik oluşturmuştur. 1967 sınırlarının kabul edilmesi meselesi, Misak’taki yaklaşımdan tamamen farklı olmasının yanında, işgal topraklarındaki Siyonist rejimin varlığını “dolaylı yoldan” bir kabullenme gibi yorumlanmıştır.

Hamas, Misak’tan farklı olarak Yeni Belge’de FKÖ’ye karşı daha tenkit edici bir üslup kullanmıştır. Misak’ta henüz yeni kurulmuş bir örgüt olmasının getirişiyle FKÖ’ye daha yumuşak eleştiriler getiren Hamas, Yeni Belge’de özellikle FKÖ’nün Oslo Anlaşması süresince yaptığı hataları sıralayarak örgütü âdeta geçmişiyle yüzleşmeye davet etmektedir.

Yeni Belge’deki bir diğer başlık “Filistin’de Siyasi Düzen” meselesidir. 1987 yılındaki Misak’ta açıkça dillendirilmese de Hamas kurulduktan sonraki yıllarda, meşru olmadığı gerekçesiyle seçimleri örgüt düzeyinde boykot etmiştir. “Oslo Anlaşması’ndan sonra kurulan Filistin Otoritesi, 1996 yılının başında yapılması planlanan seçimlere Hamas’ın da katılması için çaba sarf ettiyse de Hamas seçimlere katılmayı reddetmişti. Bununla birlikte, üyelerinin bireysel olarak Filistin siyasal ve yönetsel yapılarına girişlerini desteklemiş, ancak örgüt resmî olarak bu yapılar içinde yer almamıştı. Filistin Yasama Konseyi (Parlamento) ve Filistin Yönetimi (Hükümet), Hamas’ın karşı çıktığı ve meşru saymadığı Oslo Süreci’nin ürünü olduğu için, Hamas her ikisinin de meşruiyetini kabul etmemekteydi.”

Yeni Belge’de ise demokrasiye, ulusal katılıma ve diyaloga olan inanç belirtilirken, daha ılımlı bir dil tercih edildiği görülmektedir. Misak’ta özellikle “İslam devleti” ideali öne çıkarılırken, Yeni Belge’de daha demokrat ve çoğulcu bir tavır arayışı gözlenmektedir. Hamas, büyük önem verdiği demokrasinin yalnızca şeffaf seçimler yoluyla elde edilebileceğini söylemiştir: “Hamas, sağlıklı bir demokrasi ve bunun öncülü olarak da serbest ve şeffaf seçimler temelinde Filistin ulusal mercii ve kurumlar oluşturulmasını, bunun başında da direniş ve ulusal katılım temelinde serbest ve şeffaf seçimler yapılmasını ve açık stratejiler ve programlar hazırlanmasını vurgulamaktadır.”¹⁸

Filistinli kadının mücadeledeki rolü konusunda tıpkı Misak’ta olduğu gibi önemli vurgular yapılırken, bu mesele oldukça yumuşak bir tavırla ele alınmış ve Hamaslı olsun ya da olmasın tüm Filistinli kadınlar için ılımlı bir söylem ortaya konmuştur: “Filistinli kadının rolü, bugünü ve geleceği inşa etmek için esaslı bir ilkedir. Kadın, Filistin’in tarihinde her zaman var olmuştur ve direniş ve Filistin’in özgürleştirilmesi konusunda eksen rolü oynamıştır.”

Meşru şekilde elde ettiği seçim hakkı gayrimeşru yollarla elinden alınan Hamas; özellikle 2006 sürecinden sonra küresel siyaset sistemiyle pazarlık ve uzlaşma yolunda önemli değişimler yaşamıştır. Bu süreçte çatışma yerine müzakere anlayışını ön planda tutan örgüt, özellikle Fetih hükümeti ve çevre Arap devletleri ile ciddi bir diplomasi trafiği yürütmüştür. *Yeni Belge* bu konuda yeni döneme ilişkin önemli bir değişimi de ortaya koymuştur: “Hamas, dünya ülkeleri ve halklarıyla adalet, özgürlük ve halkların iradesine saygı temelinde iş birliği yapmaya inanmaktadır.”¹⁹

Yeni Belge aslında genel anlamda Misak’ın prensiplerine sadık kalmıştır. Üslup ve sesleniş açısından çok daha diplomatik bir dil kullanmaktadır. Misak’ta Kur’an’daki ayetlerin temel olduğu uzun maddeler Yeni Belge’de yerini kısa ve yumuşak ifadelerle bırakmıştır. Tüm bu gelişmelerin ışığında, Yeni Belge’de yer alan değişim ve dönüşümler üç ana eksenle ele alınabilir:

- 1967 yılında işgal edilen Filistin topraklarında geçici olarak bir devlet kurulmasının kabulü.
- Misak’ta Yahudiler düşman olarak tanımlanırken, Yeni Belge’de düşman olarak “İşgalci Siyonistlerin” nitelenmesi.
- Müslüman Kardeşler ile örgütsel anlamda bir bağlarının bulunmaması, aralarındaki ilişkinin sadece fikir temelli olduğu.

İsrail’in 1967 yılında işgal ettiği Filistin toprakları ile 1948 yılında işgal ettiği Filistin toprakları Hamas için aynıdır; hiçbirinde İsrail’in var olma hakkı yoktur. Filistin bütün olarak Filistinlilere aittir ve topraklarında bir devletin kurulması gerekir. Hareketin 1988 yılındaki Misak’ında bu düşünceler gayet açık olarak görülmektedir. Hamas, 1967 yılında topraklarında yabancı bir devletin varlığını kabul etmemiştir.²⁰ Derinlemesine bakıldığında, aslında Misak’taki sınırlardan vazgeçilmemiştir. İsrail’in bir koz olarak her fırsatta Hamas’a yönelik yakıştırmaları, bu madde ile beraber İsrail’in elinden alınmaya çalışılmış izlenimi vermektedir. Yani 1967 sınırlarının zımnen itirafı, hiçbir zaman kalan Filistin topraklarının Siyonistlere ait olduğu anlamına gelmemekte, bilakis konjonktürel zorunluluklar nedeniyle Hamas şimdilik bir geçiş dönemi “ara çözümü” bulmaktadır.

Diğer bir mesele olarak, Yahudilere yönelik Misak’ta özellikle 7 ve 15. maddelerde bulunan nitelermeler, Yeni Belge’de oldukça yumuşak bir dille ele alınmış, asıl düşmanın Yahudiler değil, işgalci Siyonistler olduğunun altı çizilmiştir. Yeni Belge’de özellikle 16. maddede ele alınan anlayışla Hamas düşmanlarının bir din olarak Yahudiler olmadığı, “Siyonist projeye” hizmet edenler olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgu aynı zamanda Hamas’a yönelik anti-semit yakıştırmaların önüne bir set çekmek için yapılmış olabilir. Hamas Yahudi ve Siyonistler arasındaki ayrımı bu madde ile yaparken, Siyonist liderlerin çatışmalarda Yahudi söylemlerini kullanmasını da eleştirmiştir.

Son olarak Müslüman Kardeşler ile olan bağlantı konusunda Yeni Belge’de Müslüman

Kardeşler'in adı hiç zikredilmemiş, üstelik herhangi bir devlet ya da örgütle bağlantı olmadığının altı çizilmiştir. Oysa ki Misak'ta, Hamas'ın Müslüman Kardeşler'in bir kanadı olduğu ve aynı fikrî temellerden beslendiği söylenmiştir. Mısır'da demokratik yollarla yönetime gelen Muhammed Mursi ve Müslüman Kardeşler hareketinin askerî bir darbeyle uzaklaştırılması sonrasında Gazze'deki Hamas yönetimi, Mısır'ın mevcut darbeci yönetimiyle her ne kadar ilişki içerisinde olmak istemese de bu duruma mecburi bir kabullenmiş göstermiştir. Hamas, Gazze halkının Mısır yönetimi tarafından daha fazla cezalandırılmasını önlemek adına, Müslüman Kardeşler'le olan ilişkisini ön plana çıkarmamaya çalışmıştır. Ancak Yeni Belge'yi açıklayan Meşal, Müslüman Kardeşler'le ilgili bir soruya şöyle cevap vermiştir: "Hamas, fikrî açıdan Müslüman Kardeşler ekolünün bir parçasıdır ve biz geçmişimizi unutamayız ve inkâr edemeyiz. Ancak biz nihayetinde bağımsız bir Filistin örgütüyüz."²¹

Meşal bu açıklamalarla beraber hem Hamas'ın Müslüman Kardeşler'e olan vefasını göstermiş hem de Mısır'la yürütmek zorunda olduğu diplomatik sürece zarar vermeyecek bir söylemde bulunmuştur.

Her ne kadar Yeni Belge'nin Misak'ın ana konularına bağlı olduğu belli olsa da Hamas'a ciddi eleştiriler de gelmiştir. İslam'dan uzaklaştığını, davayı sattığını ve Filistin'in meşru haklarını doğru savunmadığını söyleyenler olmuştur.²²

Sonuç

Birinci İntifada sırasında kurulan Hamas, kendine ait ilk resmî açıklaması olan Misak'ı da kuruluşunun üzerinden çok geçmeden 1988'de açıklamıştır. Siyasi bir bildiriden ziyade hutbe görüntüsü veren Misak, en temelde birkaç iddia barındırmaktaydı. Bunlar da Filistin'i özgürlüğe kavuşturup İslam devletini kurmak idi. Sonraki yıllarda bu vesikaya bağlı kalan ve politikalarını bu ilkelere göre şekillendiren Hamas, kitlesel bir hareket ve direniş örgütü olarak değişen şartlar

gereği zamanla iddialarında ve eylemlerinde birtakım değişimler yapma ihtiyacı hissetmiştir.

Filistin halkının örgütten beklentileri, örgütün İsrail-Filistin meselesine siyasi vizyon arayışı bu değişimin esaslarını oluşturmaktadır. 2006 seçimleri ve diploması üzerinden yürüttükleri faaliyetlerin yapıcı ve yıkıcı tecrübelerini iyi şekilde gözlemleyen Hamas, 2017 senesinde açıkladığı *Yeni Belge* ile kendilerine ait yeni bir söylem oluşturmuştur.

Bu belge ile beraber Hamas, Misak'ta iddia ettiği misyon ve vizyondan temelde vazgeçmemiştir. Bu belge ile beraber üslup ve söylemler artık ABD ve Batı'nın eline koz vermeyecek şekilde revize edilmek istenmiştir. Yeni Belge, düşman tanımlamasından Filistin'deki fiilî sınırların kabulü ve Müslüman Kardeşler örgütü ile olan bağlantıları içeren konulardaki söylemini önceki belgeye göre biraz daha değiştirmiştir.

Hamas'a kendi içinden davayı sattığı yönünde ciddi eleştiriler gelse de genel olarak taraftarlarının desteğini alan yeni bir söylem geliştirilmiştir. Hamas'ın mevcut siyasi gerçeklerle daha uyumlu bir diplomatik üslup benimsemesi, eskiye nazaran daha işlevsel bir şekilde ilerlemek istediğini göstermektedir.

Hamas'a ait iki önemli belgenin karşılaştırılması üzerinden yapılan bu değerlendirmede, en temel iddia, Hamas'ın değişen küresel sisteme karşı dogmatik bir tavır benimsemediği; aksine pragmatist davranarak kendini geleceğe hazırladığı yönündedir. Filistin'in en büyük iki grubundan biri olan Hamas'ın kuruluşunun üzerinden yaklaşık 33 sene geçmiştir. Filistin mücadelesinde metot olarak silahlı direnişi kabul eden ve uzun yıllar bu mücadelesini devam ettiren örgüt, Ortadoğu coğrafyasında önemli bir aktör konumunu sürdürmek istemektedir. Onlarca ülkede temsilciliği bulunan ve meşruiyetini henüz kabul ettirememiş bir örgüt olarak çalışmalarına devam eden Hamas, *Yeni Belge* ile birlikte Filistin'in özgürlüğü uğruna dönüşüm siyasetini devam ettireceğinin sinyallerini de ciddi bir şekilde vermiştir.

Sonnotlar

- ¹ “Charter of the Islamic Resistance Movement (Hamas) of Palestine,” (çev.) Muhammad Maqdsi, Journal of Palestine Studies, Vol. 22, No. 4 (Summer, 1993), ss. 122-134; *Hamas Covenant 1988*, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp. (E.T. Mart 2020). Bundan sonraki dipnotlarda *Hamas Misakı*’na doğrudan atıflara bu kaynaktan erişilebilir.
- ² D. Seferoğlu, *Filistin Siyasetinin Yeni Aktörü: Pragmatik Bir Örgüt Olarak Hamas*, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- ³ *Hamas Misakı*, “Giriş” bölümü.
- ⁴ *Hamas Misakı*, Madde 2.
- ⁵ Seferoğlu, s. 31.
- ⁶ *Hamas Misakı*, Madde 27.
- ⁷ Al-i İmran, 103. ayet için bk. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/396/103-ayet-tefsiri>
- ⁸ *Hamas Misakı*, Madde 30.
- ⁹ M.S. Gün, “Filistin’de Arap Baharı”, *Yasama*, 23, 2013, 120.
- ¹⁰ <http://www.sdam.org.tr/haber/89-kurulus-belgesinden-yeni-siyaset-belgesine-filistin-islami-direnis-hareketi-hamas/>
- ¹¹ Meşal, *Aljazeera TV*: 01.05.2017.
- ¹² Karabat, *Aljazeera Türk*: 02.05.2017.
- ¹³ http://www.ydh.com.tr/HD15207_hamas-in-siyaset-belgesi-tam-metin.html
- ¹⁴ *Yeni Belge*, Madde 2.
- ¹⁵ B. Bayraktar, *Oslo Barış Süreci: İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri 1991-2000*, 2013.
- ¹⁶ *Yeni Belge*, Madde 16.
- ¹⁷ *Yeni Belge*, Madde 20.
- ¹⁸ *Yeni Belge*, Madde 30.
- ¹⁹ *Yeni Belge*, Madde 40.
- ²⁰ I. Alhalayqa, *Hamas’ın Yeni Medya Kullanım Pratikleri: Hedef Kitleler ve İçerikleri*, Doktora Tezi, 2018, s. 88.
- ²¹ Meşal, *Aljazeera TV*: 01.05.2017.
- ²² En sert eleştirmenlerden olan İslamcı yazar Muhammed Asad Beyyud Attamimi’nin *Aljazeera TV*’de yayınlanan *Aletheticul Muakis* adlı programda dile getirdiği düşünceleri özetle şu şekildedir: “Hamas’ın bu belgeyi çıkarmadaki hedefi, ABD ve İsrail’in hareketi, FKÖ yerine bir siyasi görüşmeci olarak kabul etmesi ve muhatap olmasıdır. Bu ise Filistin’i satmak için Hamas ile FKÖ arasında bir rekabet ve yarışmanın doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu belge, siyaset ve inanç açısından Hamas’ın bir ‘Riddet’ veya ‘mürtet’lik içinde olduğunu göstermektedir. Misak Kur’an’dan kesitlerle doluyken bu belge Allah’ın isminden bile yoksun; sanki komünistler veya laikler tarafından yazılmıştır. Hamas bu belgeyle kendisini ana hareketten (MK) hatta İslam dininden koparıp İsrail, ABD ve Sisi gibi muhataplarına mesaj göndermek istemiştir. Bu utanç belgesi ile birlikte Hamas artık İslami bir hareket olmaktan çıkmıştır.” (Attamimi; *Aljazeera TV*; 09.05.2017).

